

УДК 664.001.25:332.1

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Одінцов М.М., к.е.н., доцент,

Одінцов О.М., к.е.н.

Черкаський державний технологічний університет

Шор О.М.

начальник управління регіонального розвитку Черкаської обласної державної адміністрації

В статье рассмотрены вопросы, связанные с экономической природой продовольственной безопасности региона. Определены функции и особенности системы продовольственной безопасности региона. Выявлена роль межрегиональных связей в обеспечении населения региона продовольствием.

Ключевые слова: регион, продовольственная безопасность, система потребления, инфраструктура рынка.

In the article the problems connected with the economic nature of region food safety are considered. Functions and features of the region food safety are defined. The role of inter-regional connections in public food provision is discovered.

Key words: region, food safety, functions, consumption system, market infrastructure.

Постановка проблеми. Продовольча безпека являє собою одну із важливих проблем економічної безпеки держави, без забезпечення якої неможливо практично вирішувати ні одне із завдань, що стоять перед державою. Задоволення фізіологічних потреб високоякісними, безпечними продуктами харчування складають матеріальну основу біологічного, соціального, політичного і духовного існування окремого члена суспільства, сім'ї, соціальної групи і держави. По визначенню експертів Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО), продовольча безпека – це гарантований доступ жителів країни і регіону до необхідних продуктів харчування в любий час і в кількості, необхідній для активного і здорового життя.

Для України продовольча безпека є умовою підтримання сприятливої кон'юнктури національного ринку, здатної забезпечити достатній рівень високоякісного харчування населення і ефективної участі країни та регіонів в міжнародному поділі праці. Без вирішення продовольчої проблеми неможливе підвищення якості життя людей по всіх його складових: фізичного і морального здоров'я суспільства, споживання екологічно чистих продуктів, гармонізації умов праці, всебічний розвиток людини.

Національна продовольча безпека – це стан економіки, при якому незалежно від кон'юнктури світових ринків населенню гарантується стабільне забезпечення продовольством в кількості, що відповідає науково обґрунтованим нормам (пропозиція), з однієї сторони, і створюються умови для підтримання на рівні медичних норм споживання (попит), що з іншої сторони, відповідають умовам розширеного відтворення населення.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання національної продовольчої безпеки широко висвітлені в працях відомих вітчизняних вчених-економістів – В.І. Бойка [1], С.А. Гнатюка [2], П.А. Лайка [3], П.Т. Саблука [4], М.Й. Хорунжого [5]. В той же час виникає необхідність вивчення аспектів регіональної продовольчої безпеки.

Відношення продовольчої безпеки формуються не тільки на рівні національного господарства, але й на рівні регіонів. Регіональна економіка – об'єктивна категорія суспільного поділу праці і особлива система соціально-економічних відносин ринкового господарства.

Регіони виступають як складова частина тісно переплетених, пов'язаних зв'язками підприємств, які забезпечують економічне і соціальне відтворення виробництва. Тут зосереджується регіональне виробництво матеріальних благ, їх розподіл, обмін і споживання. В повному обсязі це відноситься і до продовольства, яке також виробляється в регіонах, розподіляється, обмінюється і споживається населенням.

Виклад основного матеріалу. Регіони України створюють єдиний економічний простір, в рамках якого переміщуються товари, в тому числі і продукти харчування, і ніяким чином не повинно створюватися загроз продовольчої безпеки регіонів, що ввозять продовольство. Прагнення регіону до самозабезпечення в певній мірі окремими продуктами не слід розглядати як прояву ізолювання, якщо воно не скочується до повного самозабезпечення без участі у міжрегіональних зв'язках.

Міжрегіональні продовольчі потоки – одна із форм реалізації природно-історичного поділу праці в аспекті традиційної диференціації регіонів на виробляючі (ті, вивозять продукти харчування, самозабезпечені в певному відношенні) і споживаючі (ті, що завозять) продовольство. Тому продовольча безпека – це проблема не окремих, а всіх регіонів країни. Це не заперечує постачання окремих територій із сусідніх країн шляхом імпорту окремих продуктів в межах економічної вигоди. Це пов'язано із забезпеченням фізичної і економічної доступності основних продуктів харчування, надійності продовольчого постачання і стійкості підприємств агропромислового комплексу.

Необхідність забезпечення продовольчої безпеки регіонів пов'язана з тим, що:

- не всі регіони країни здатні забезпечувати своє населення основними видами сільськогосподарської продукції і продуктами харчування;
- регіони відрізняються по економічній доступності продовольства;
- регіони мають структурні і територіальні відмінності в спеціалізації.

Регіональна продовольча безпека означає:

- створення в економіці регіону таких умов, які формують споживання на рівні фізіологічних норм та науково-обґрунтованої структури харчування і забезпечують все населення, не виключаючи малозабезпечені його верстви мінімально достатньою кількістю білків, вітамінів і мікроелементів в усі періоди року, бажано за рахунок власного конкурентоспроможного виробництва;
- стан регіонального продовольчого фонду, при якому пропозиція продуктів харчування в регіоні і поточний споживчий попит на них формується на прийнятному для населення рівні, при достатньому асортименті, а також створюються необхідні резерви продукції.

Продовольча безпека регіону формується і функціонує на основі тих же об'єктивних законів, що і продовольча безпека суспільства і світового співтовариства в цілому. Вона призначена виконувати завдання забезпечення продовольством всіх соціальних груп населення, сім'ї в усі періоди року, на рівні, що дозволяє отримувати достатню кількість продуктів певної якості, на рівні фізіологічно необхідних норм споживання, а також виключати можливість появу локальних проявів голоду, сприяти підвищенню якості життя

Система продовольчої безпеки регіону має чисельні особливості, як в частині формування джерел продовольства, його споживання, так і механізмів функціонування. Вона базується на власному сільськогосподарському і переробному виробництві, які формують сировинну базу, ринок продовольства, резервні регіональні фонди, що забезпечують продовольством населення всіх соціально-демографічних груп і в усі періоди року (рис. 1).

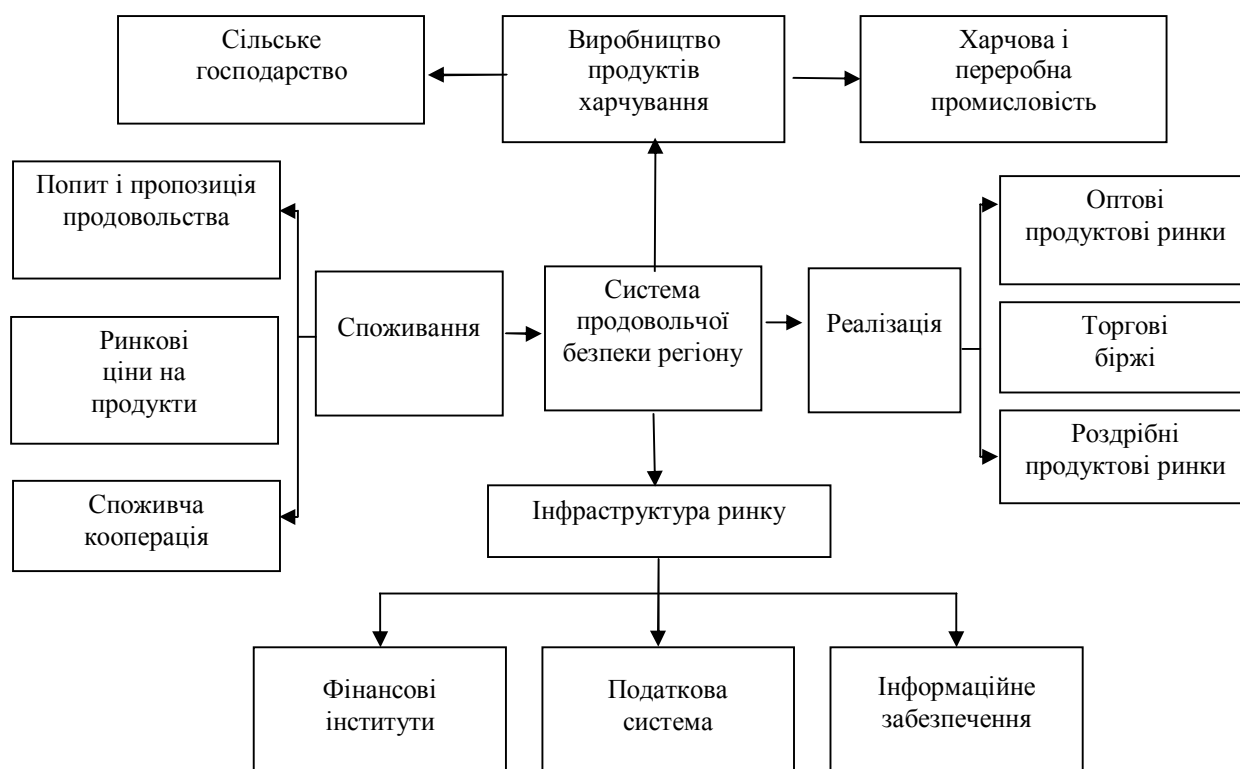

Рис. 1. Організаційно-економічна система продовольчої безпеки регіону

Щоб найбільш повно відповісти на питання про економічну природу продовольчої безпеки регіону необхідно визначитись, які функції вона виконує в суспільстві. На наш погляд, продовольча безпека дозволяє:

- підтримувати певну якість життя населення регіону, тобто відтворення робочої сили і трудових ресурсів;
- комплексно розвивати регіональне господарство за рахунок сільськогосподарського виробництва, переробної промисловості, відповідної інфраструктури;
- скорочувати транспортні витрати на перевезення продовольства з інших територій і країн, поліпшувати його зберігання і реалізацію;
- підтримувати стабільність фінансового положення регіону, спрямовувати додаткові надходження в місцеві бюджети;
- уникати кризових ситуацій в галузі продовольства, особливо в слабозахищених групах населення і в складних природно-економічних територіях;
- стимулювати збільшення виробництва продовольства, що споживається населенням і реалізовується на ринках та сприяє нарощуванню виробничого потенціалу регіону;
- більш повно використовувати особливості природно-економічних умов і трудових ресурсів регіонів.

Особливості продовольчої безпеки регіонів, на наш погляд, заключаються в тому, що вона базується на власному сільськогосподарському і продовольчому виробництві. Регіони мають значні можливості виробництва екологічно чистих продуктів харчування. Формування продовольчої безпеки регіону залежить від місця його розташування, спеціалізації, розвитку інфраструктури, витрат на транспортні перевезення і зберігання продуктів. Обмеження можливостей для імпорту продукції приводять до скорочення міжрегіонального обміну. Регіони відрізняються по споживанню міського і сільського населення, по періодах року, по соціальних, вікових груп та категоріях робітників.

Продовольча безпека диференційована по регіонах в залежності від багатьох факторів, до яких можна віднести різницю в природно-кліматичних умовах, їх місце розташування, щільність населення, його платоспроможність, національні традиції харчування і інше. Диференціація регіонів пояснюється і в масштабах сільськогосподарської і продовольчої продукції, яка вивозиться і ввозиться, відмінностями в частині насичення товарами ринків.

Населення благополучних регіонів має достатнє і збалансоване по енергетичній цінності і структурі споживання продуктів, неблагополучні – мають явне недоїдання. Для формування їх продовольчої безпеки необхідні особливі заходи по своєчасному завезенню продовольства, імпорту, розвитку власного виробництва, формуванню ринку продуктів харчування. Баланс продовольства цих районів характеризується нестатками багатьох продуктів, нерівномірним споживанням продуктів протягом року. Проведений нами аналіз рівня споживання основних продуктів харчування населенням регіонів України дав можливість виявити певні диспропорції у виробництві і формуванні продовольчих фондів регіонами. Населення всіх регіонів України має фізичну доступність до споживання хліба і хлібних продуктів, яєць, олії, картоплі, овочів і цукру. В той же час не всі регіони задовольняють потреби в основних продуктах харчування власним виробництвом (табл. 1).

Таблиця 1

Забезпеченість регіонів України власним виробництвом основних продуктів харчування населення в середньому за 2007–2008 рр.

Регіони (області)	Індекси раціональних норм споживання на одну особу*								
	м'ясо	молоко	яйця	цукор	олія	картопля	овочі	Фрукти	Хліб і хлібні продукти
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
АР Крим	1,05	0,50	1,14	0	0,05	0,43	0,98	0,54	3,78
Вінницька	0,65	1,37	1,05	4,78	2,24	4,57	1,18	1,15	4,40
Волинська	1,30	1,26	1,51	3,79	0	4,57	1,47	0,35	3,20
Дніпропетровська	0,87	0,29	0,63	0	1,67	0,94	0,92	0,55	4,83
Донецька	0,35	0,22	0,94	0	4,88	0,85	0,59	0,25	2,14
Житомирська	0,58	1,26	1,16	0	0	4,12	1,02	0,21	4,29
Закарпатська	0,68	0,85	1,31	0	0	2,54	1,23	0,80	0,90

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Запорізька	0,47	0,43	0,83	0	6,47	1,10	0,94	0,44	6,14
Івано-Франківська	0,76	0,96	1,15	0	0	2,98	0,52	0,27	1,38
Київська	0,72	0,76	1,59	1,30	1,00	1,62	1,21	0,07	2,70
Кіровоградська	0,66	0,91	1,44	1,68	11,83	2,62	1,48	0,23	8,34
Луганська	0,29	0,36	1,54	0	1,98	1,39	0,80	0,13	2,75
Львівська	0,69	0,75	1,12	0	0	3,20	1,04	0,42	1,55
Миколаївська	0,38	0,83	0,76	0	2,58	0,94	1,61	0,37	9,65
Одеська	0,30	0,47	1,14	0,80	4,38	0,69	1,28	0,33	4,54
Полтавська	0,48	1,23	0,74	1,33	4,56	3,34	1,72	0,52	6,50
Рівненська	0,72	1,06	1,26	1,78	0,16	5,03	1,20	0,61	3,33
Сумська	0,57	1,03	1,12	1,41	0,18	0,78	0,86	0,10	6,40
Тернопільська	0,57	1,04	0,80	4,65	0	4,04	1,14	0,18	6,10
Харківська	0,47	0,47	1,13	1,52	4,20	3,20	1,13	0,20	5,42
Херсонська	0,66	0,78	1,20	0	7,04	5,36	2,95	0,44	8,60
Хмельницька	0,55	1,25	1,41	3,24	0	4,45	1,02	1,20	6,14
Черкаська	2,83	1,82	0,80	3,00	0,18	3,74	1,52	0,25	11,28
Чернівецька	0,76	0,95	1,82	0	6,54	2,74	1,40	0,82	2,51
Чернігівська	0,65	1,42	1,40	1,66	0,20	7,08	1,24	0,14	8,13
По Україні	0,67	0,68	0,84	1,24	15,20	3,55	1,12	0,38	5,13

* Розраховано автором.

Загальним для багатьох регіонів, крім Черкаської і Волинської областей та АР Крим, залишається забезпеченість дуже низька забезпеченість власним виробництвом м'ясом і м'ясними продуктами і ряду промислових областей молочними продуктами. Надзвичайно низка забезпеченість всього населення фруктами, хоча природно-кліматичні умови України дозволяють виробляти широкий асортимент фруктів в достатній потребі. Відсутність в ряді регіонів окремих продуктів, які не виробляються по причині природно-кліматичних умов, як цукор та олія, поставляються без перешкод з інших регіонів країни.

Як видно, за виключенням Закарпатської області, всі регіони України забезпечуються хлібним зерном, достатнім для власних потреб. Значні території України виробляють обсяги зерна, достатнього не тільки для власних потреб, а й для поставок в інші регіони та експорту за кордон.

Із врахуванням стану продовольчих ресурсів, ступеня самозабезпечення окремими видами продуктів, масштабів вивезення і ввезення різних видів продовольства, регіони України можна виділити на окремі групи (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація регіонів України по функціях на національному ринку

Групи районів	Функції на ринку	Області (території)
1	2	3
Вивозять продукцію	Забезпечують населення основними продуктами і вивозять за межі своєї території – цукор, м'ясу і молочну продукцію, продовольче і фуражне зерно, картоплю, олію.	Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська.
Ввозять і вивозять продукцію	Частково забезпечують потреби населення в зерні для хліба, м'ясі і м'ясних продуктах, молоці і молочних продуктах, овочах і фруктах. Ввозять зерно, цукор, олію, яйця.	Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернівецька.
Ввозять продукцію	Забезпечують населення продуктами в межах від мінімальних до раціональних норм харчування. Ввозять м'ясу і молочну продукцію, цукор.	Київська область з м. Київ, Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Миколаївська, Одеська, АР Крим.

Перша група областей має здатність забезпечувати населення майже всім асортиментом продуктів власним виробництвом. Завозяться продукти, які не виробляються в даній природно-кліматичній зоні.

